

Література

1. Левин И.Д. Суверенитет / И.Д. Левин. – СПб : Юридический центр Пресс, 2003. – 436 с.
2. Мальцев Г.В. Социальные основания права / Г.В. Мальцев. – М. : Норма, 2007. – 896 с.
3. Цюрупа М.В. Філософсько-правові основи міжнародного права у творах Ш.Монтеск'є та Г. Гегеля / М.В. Цюрупа // Проблеми філософії права. – Т. I. – Київ-Чернівці : Рута, 2003. – 251 с.
4. Kelsen. Das Problem der Souveranitat. 248 s.
5. Блищенко В.И. Региональные конфликты и международное право (вторая половина XX – нач. XXI века) : учебное пособие / В.И. Блищенко, М.М. Солнцева. – М. : Издательский дом "Городец", 2005. – 323 с..

УДК 341.96:347.721:339.923

Н.О. Якубовська

ДИХОТОМІЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ЯК ПРИЧИНА БЕЗВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Сьогодні такий традиційний на міжнародній арені актор, як держава, вже не діє самостійно. Численні актори, такі як міжнародні та регіональні організації, національно-визвольні рухи, транснаціональні корпорації (ТНК), міжнародні неурядові організації та деякі інші зайняли своє помітне та важливе місце в міжнародному співтоваристві. Саме тому, ствердження, зроблене Філіпом Джессопом більш ніж п'ятдесят років тому про те, що світ сьогодні зорганізований на основі співіснування держав і фундаментальні зміни можуть відбутися лише через їх дії, позитивні або негативні [1], вже не відповідає реаліям сьогодення.

Через існування таких могутніх акторів на міжнародній арені, як ТНК, діяльність яких впливає на щоденне життя людей, проблеми визначення статусу ТНК в міжнародному праві, відношення ТНК до міжнародного права, а також відповідальності ТНК за порушення норм останнього стають одними з найгостріших проблем юридичної науки. Чисельні справи про зловживання та порушення прав людини з боку ТНК виявили неадекватність механізмів, що існують в національному та міжнародному праві, забезпечити додержання міжнародного права та прав людини, а також надати захист жертвам неправомірної поведінки.

Використання сили та масові порушення прав людини з боку корпорацій, метою яких є пошук прибутку, явище не нове. Прикладів багато. Це й колоніальні часи, коли таким компаніям, як Британська Ост-Індська компанія, Компанія Гудзонової Затоки, Британська південноафриканська компанія було дозволено мати власні збройні сили для захисту своїх інтересів [2], використання примусової праці компаніями Третього Рейху [3] і, як приклад з сучасного життя, залучення військових найманців у видобувній промисловості у Південній Африці [4]. Порушення прав людини з боку ТНК були і є добре відомими та широко обговорюються численними урядовими та неурядовими міжнародними організаціями. Однак, всупереч усім протестам, ресурсів для боротьби з такою поведінкою не вистачає, а санкції практично відсутні.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим безспірним фактом, що право, як національне так і міжнародне, виявляється неспроможним запобігти очевидним порушенням міжнародного права та прав людини з боку ТНК. Це дає привід правознавцям та активістам стверджувати, що державно-центристська будова міжнародного права, а також його поділ на публічне та приватне, і є основною причиною, що перешкоджає контролю за діяльністю ТНК. В статті висвітлюється публічно-приватна дихотомія у міжнародному праві та проблеми, які вона створює на шляху запобігання порушенням міжнародного права та прав людини з боку ТНК.

Дослідженню тенденцій розвитку сучасного міжнародного права, у тому числі проблемам визнання місця ТНК у сучасному міжнародному праві, присвячено праці таких вітчизняних та закордонних вчених як Г.І.Тункін, Д.І.Фельдман, Г.І.Курдуков, І.І.Лукашук, а також П.Дайє, А.Пелле, Д.Шварценбергер, Ж.Тускоз, В.Фрідманн, В.Фелд, А.Тоффлер та ін.

Узагальнюючи існуючі у літературі підходи до вирішення того, яке місце ТНК займають у сучасному міжнародному праві, можна виділити три основні. Перший полягає у запереченні наявності у ТНК будь-яких прав та обов'язків за міжнародним правом. Другий підхід припускає, що ТНК мають певні міжнародні права, підпорядковуються обов'язкам, еквівалентним державним, а також приймають активну участь у формуванні міжнародного права. Згідно з третім підходом, міжнародне співтовариство ще тільки має створити ефективні формальні засоби участі ТНК у розробці та реалізації міжнародних норм, які стосуються їх інтересів [5].

В сучасній правовій літературі, особливо західній, вважається, що саме остання концепція є найбільш реалістичною, містить в собі перспективу більш ефективного регулювання діяльності ТНК, а також дає змогу міжнародній правовій системі поступово пристосуватися до їх нового положення. При цьому одною з основних проблем в сфері застосування міжнародного права та обов'язків в сфері прав людини до ТНК є традиційний поділ у праві, особливо у праві прав людини, на приватну та публічну сфери. В результаті поділу міжнародного права на публічне та приватне ТНК *de jure* сьогодні практично усунуті від міжнародного життя, хоча *de facto* вони надзвичайно активні та могутні.

Таким чином, міжнародна правова система належним чином не регулює діяльність ТНК для забезпечення дотримання ними всесвітньо визнаних стандартів з прав людини та не накладає на ТНК відповідальність за порушення прав людини в достатній мірі.

Думка про те, що міжнародне та національне право формують різні, але нерозривно пов'язані сфери – приватну та публічну – існує здавна. В країнах з системою звичайного права поділ вперше з'явився в англійському законі часів пізнього Середньовіччя, метою якого було регулювання оподаткування та права власності на землю. В європейських країнах з континентальною системою права поділ був перейнятий з римського права, яке робило розмежування між цивільним правом (*jus*), що регулювало приватні та економічні відносини серед громадян, та публічним правом (*lex*), що регулювало відносини між державою

та її підлеглими [6]. Греки також робили розмежування між демократичними і публічними (polis) та приватними і внутрішньодержавними справами (oikos) [7].

З часів середньовіччя, а особливо після настання епохи індустріалізації та капіталізму, паралельно з класичною державно-центристською системою міжнародного права, недержавними акторами була розроблена система міжнародного приватного права. Одною з основних характеристик цього міжнародного приватного комерційного права стала здатність делокалізувати діяльність ТНК. Учасники комерційних відносин вільні обирати право, яке вони будуть застосовувати до своїх угод та розв'язання суперечок. Таким чином, ТНК мають можливість піти шляхом виключення національного права та застосовувати інші правила, включаючи звичай [8]. Це означає, що система правил, що регулюють діяльність ТНК, може бути незалежною від національного та міжнародного правопорядків та, в результаті, від контролю з боку держав.

З іншого боку, держави приймають різні закони та ратифікують численні міжнародні угоди для того, щоб захистити діяльність ТНК, сподіваючись привабити їх інвестиції. Режим найбільшого сприяння, усунення тарифних бар'єрів та антидемпінгові обмеження – правила, які гарантують свободу ринку для ТНК. Світова організація торгівлі, Європейський союз, НАФТА та багато інших організацій гарантують додержання державами прав ТНК в сфері торгівлі. Серед, в якій ТНК розвиваються є, таким чином, надзвичайно врегульованою міжнародним правом. При цьому, надаючи ТНК численні права в сфері охорони діяльності, міжнародна система торгівлі не покладає на них відповідні зобов'язання дотримуватися норм міжнародного права та прав людини.

Розмежування на публічне та приватне право витікає із різних доктрин, суб'єктів та об'єктів права. Вона також має символічне значення, як ідеологічне обґрунтування ліберальних теорій міжнародного права та міжнародної політекономії. В результаті в публічній та державно-центристській міжнародній правовій сфері, ТНК є майже “невидимими”, а питання корпоративної відповідальності повстають лише в рамках міжнародного приватного права та національного права.

Права людини здавна вважалися такими, що належать до публічної сфери, так як їх першочерговою метою був захист людей від зловживань з боку державної влади [9]. Відповідно до ліберальної та капіталістичної ідеології, бізнес відноситься до приватної сфери. Тому права людини не є предметом бізнесу і ті, що пропонують засоби глобального регулювання діяльності ТНК відповідно до міжнародного права та права прав людини, часто обвинувачуються в тому, що є противниками капіталізму та ринкової економіки. Тому здається важким примирити бізнес та права людини та гарантувати, що це принесе користь одне одному. Міжнародне приватне право виключає питання міжнародної публічної політики, такі як роль ТНК у соціальному та економічному розвитку або вплив міжнародних арбітражних застережень на застосування національного антимонопольного права.

Хоча держави можуть і не мати абсолютної та необмеженої сили (влади) для регулювання ТНК, корпорації зостаються їх створіннями та діють на територіях,

над якими держави мають безспірне право встановлювати правила. Тому не дивно, що концепція прав людини, яка накладає зобов'язання лише на держави піддається критиці і чимало авторів відмічають необхідність та значимість внесення прав людини до приватної сфери [10].

Для забезпечення ситуації, коли ТНК не загрожуватиме зусиллям, що робляться міжнародним співтовариством задля забезпечення кращої поваги до міжнародного права та прав людини, вони мають розглядатися як актори, що мають вирішальне значення в цьому питанні. Коли ТНК явно не підпорядковані міжнародному праву та правам людини, усі конвенції та декларації, прийняті для проголошення цих прав, для більшості людей будуть не більш, ніж “клаптик паперу”.

Література

1. Jessup P. A Modern Law of Nations. – New York: The Macmillan Company, 1956.
2. Jagers N. Corporate Human Rights Obligations : in Search of Accountability. – Antwerp., 2002.
3. Ramasastry A. Corporate Complicity : From Nuremberg to Rangoon An Examination of Forced Labour Cases and Their Impact on the Liability of Multinational Corporations // Berkeley J. Int'l L. – 2002. – № 20.
4. Drohan M. Making a Killing: How and Why Corporations use Armed Force to do Business. – Toronto : Random House Canada, 2003.
5. Якубовська Н.О. Правовий статус багатонаціональних компаній у сучасному міжнародному праві: концептуально-доктринальні підходи / Н.О. Якубовська // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. л-ра, 2007. – Вип. 34.
6. Cutler C. Private Power and Global Authority: Transnational Merchant Law in the Global Political Economy. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003.
7. Thornton M. Public and Private: Feminist Legal Debates. – Melbourn e: Oxford University Press, 1995.
8. Cutler C. Private Power and Global Authority: Transnational Merchant Law in the Global Political Economy. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003.
9. Joseph S. Taming the Leviathans: Multinational Enterprises and Human Rights // Neth. Int'l L. Rev. – 1999. – Vol. XLVI.
10. Clapham A. Human Rights in the Private Sphere. – Oxford : Clarendon Pres, 1993.
11. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть / И.И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2005.
12. Мережко О.О. Співвідношення міжнародного приватного з міжнародним публічним правом / О.О. Мережко // Юридична газета. – 2004. – №17 (29).

УДК 340.113

С.П. Кравченко

ПРАВНА ІНФОРМАЦІЯ ТА СВІДОМІСТЬ: МОВНІ АСПЕКТИ

Якщо співвідносити правну інформацію з мовною формою можливо стверджувати, що вона носить характер інваріантності. Це обумовлено тим, що один і той же зміст може бути переданий різними способами. Наприклад, заборона здійснювати певні дії може отримати як словесний вираз, так і знаковий (символічний). Сприйняття та розуміння інформації (при умові символіки) від цього не страждають. Відповідно, на рівні сприйняття важливим є не стільки зовнішній